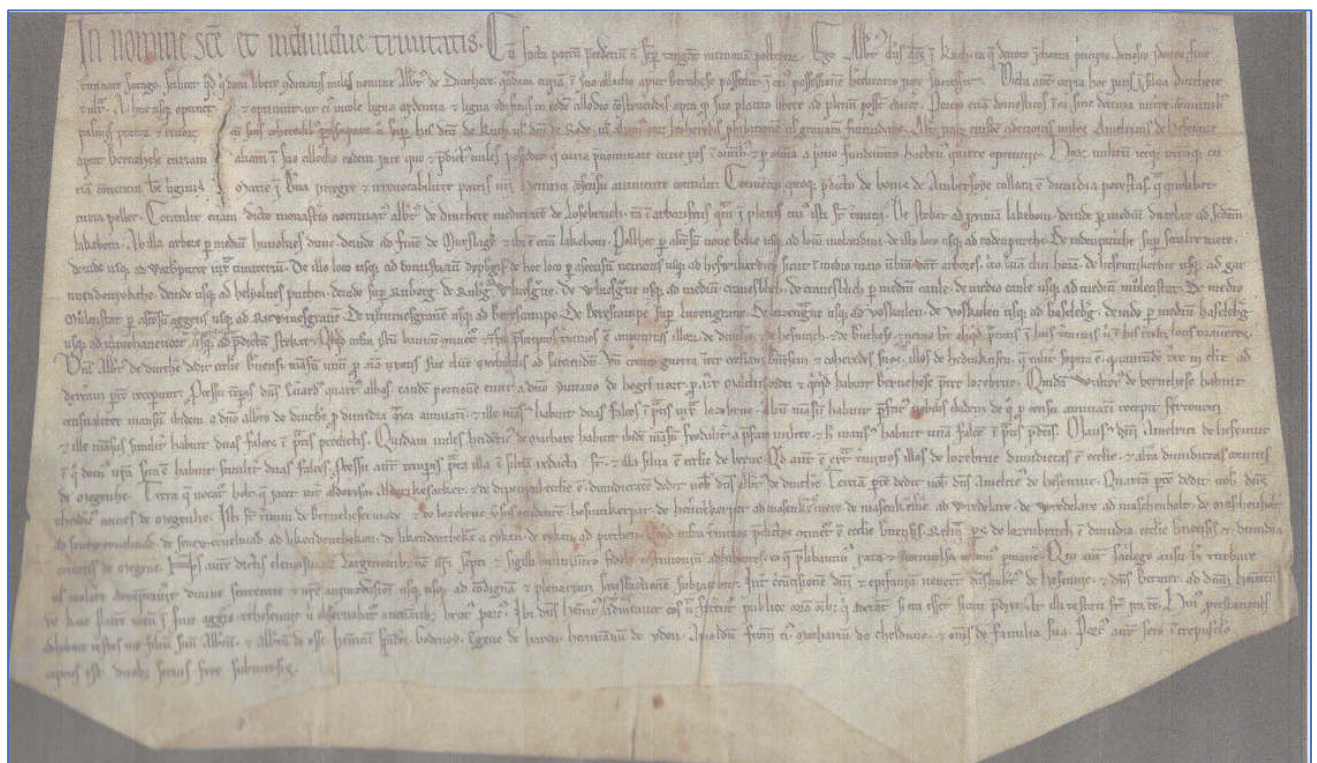

Grenzen van Loosbroek, de “gemeint” van Dinther, Heeswijk en Bernheze, volgens de oorkonde van kort voor 1233.

door

N.L. van Dinther
© 2019

capricornus

Inleiding:¹

In een oorkonde van kort voor 1233, beoorkondt en bevestigt Albert, heer van Kuyc, vroegere schenkingen door Albert van Dinther en anderen gedaan, en omschrijft tevens de grenzen van de *communitas*, gemeint, Dinther, Heeswijk en Bernheze, alsmede die van Bernhesermade en Loosbroek.²

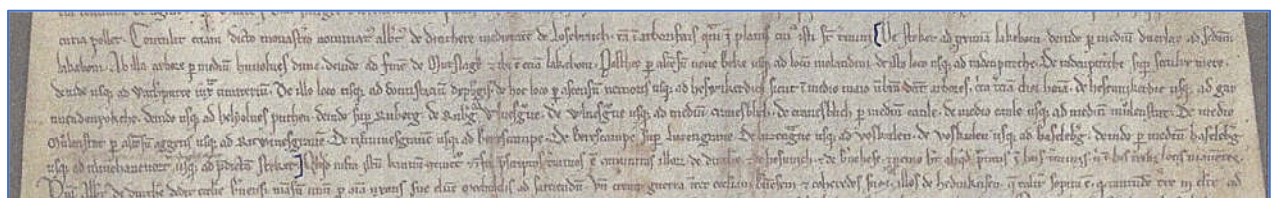
Albert van Dinther, een ridder van vrije geboorte, bezat een hofgoed binnen zijn eigen grond bij Bernheze, waarvan hij krachtens erfrecht het bezit verwierf. Genoemd hofgoed had verworven en houdt het recht, dat de bewoners in het bos van Dinther en Over-Aa (ultra A, d.w.z. aan de zuidelijke zijde van de rivier de Aa) hun brandhout en het hout geschikt voor het zetten van gebouwen op dat vrij-eigen goed, naar believen en in voldoende mate kunnen halen; zij mogen daar verder hun huisvarkens zonder tiend hun voedsel laten zoeken, en delen in de gemene weiden, beemden en boorden met hun mede-geërfden, en zij behoeven hiervoor noch van de heer van Kuyc, of die van Rode, noch van een van hun mede-geërfden hinder of bezwaar te vrezen. Amelrik van Heeswijk, een andere ridder hield een zelfde hofgoed met hetzelfde recht. Beide ridders hebben ieder hun hofgoed geheel en onwederroepelijk overgegeven aan het klooster van de Heilige Maagd in Berne, met instemming van Henrick onze vader.

“Blijkens de beleningsoorkonde van 23 april 1301 van Dirck van Dinther door Godfried van Brabant heer van Aarschot bezat Dirck van Dinther het bos van Dinther.

Ca. 1312-1340:Dirck van Dinther draagt in leen op uit eigen 36 morgen land te Lithoyen met daarop een woning en ontvangt dit wederom in leen, in ruil voor de leenopdracht ontvangt Dirck daarvoor de houtschat in het bos van Eerde (een buurtschap liggend ten zuiden van Dinther aan de Schijndelse kan), waar hij reeds 5 bunder moer bezit.”³

Albert van Kuyc was leenman van de hertog van Brabant, en de leenheer van Albert van Dinther. De families van Kuyc en van Rode waren verwant aan elkaar. De grootvader van Albert van Kuyc had een zuster Aleid die gehuwd was met een Van Rode.⁴

Eveneens heeft genoemde Albert van Dinther aan gezegd klooster gegeven de helft van Loosbroek in bos zowel als in veld, waarvan de begrenzingen zijn als volgt:

Detail oorkonde van kort voor 1233 met beschrijving van de grenzen.⁵

¹ Deze oorkonde is reeds eerder door mij besproken in: N.L. van Dinther, Van Dinther Brabantse geslachten, Middeleeuwen 1100-1500, capricornus, 2006, blz.23-32, 141-149, en N.L. Van Dinther, Dinther in het Aa-Leigraaf-Beekgraafgebied, capricornus, 2014, blz. 49-61.

² Dr. H.P.H Camps, Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312. De Meierij van 's-Hertogenbosch, met de heerlijkheid Gemert, 2 delen, Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Martinus Nijhoff, ('s-Gravenhage 1979, verder aan te halen met OBNB. I.1 nr. 173, blz. 248-252. Deze oorkonde is een nadere uitwerking van die van ca. 1205, OBNB I.1 nr. 101, blz.168-170.

³ Mr. Jozef Hoekx en drs. Valentijn Paquay; inventaris van het archief van de stad 's-Hertogenbosch, 1262-1810, blz. 958, collectie Ackersdijk inv. nr. 9191. N.L. van Dinther, 2006, blz. 2, Casselboek II fol. 3, Galesloot blz. 259.

⁴ J.A. Coldewey, De Heren van Kuyc, 1096-1400, Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland, Tilburg 1981, blz. 226-227. Arnoud-Jan Bijsterveld, Het geslacht van Rode in de twaalfde eeuw, in: Rondom Sint-Oedenrode, Macht, religie en cultuur in de Meierij, Uitgeverij Pictures Publicschers, Woudrichem, 2016, blz.15-30 en tabellen op blz. 31.

⁵ BHIC, Norbertijnenabdij van Berne, oud archief, 1134-1857, toegang 2092, Regest 28. IG2a.

Beschrijving van de begrenzings van de gemeint:

Onder gemeent of gemeynt wordt hier verstaan de onbebouwde grond, veelal heide en bos, die ten dienste stond van de bewoners van een heerlijkheid.⁶

We gaan de beschrijving van de grenzen beginnen bij “Hazelberg”, zoals vermeld in het laatste gedeelte van de beschrijving in de oorkonde. De locatie Hazelberg is bekend daar komen de grenzen van Veghel met Dinther en Nistelrode bij elkaar.⁷ (punt A op de kaart)

1. “deinde per medium Haseleberg usque ad Niuuehancuort”; vervolgens midden door Haseleberg tot aan Nieuwehancvoorde. (een voorde is een doorwaadbare plaats). Deze locatie vinden we later terug als de “Hansforsbrugge”, een brugje op de provinciale weg tussen Beugt (Dinther) en Veghel. Ze ligt over de Beekgraaf. In Dinther heette het land bij die brug Hansfort. Het brugje heet nu het “Beugtsbrugske”.⁸ (punt C op de kaart)

2. “de Niuuehancuort usque ad predictam steket”; van de Nieuwe Hancvoorde naar de voorgenoemde steket (staketsel =slagboom of een hek van palen).

Met het voorgaande steket wordt de steket bedoeld in de aanvang van de opsomming van de punten van de grens.

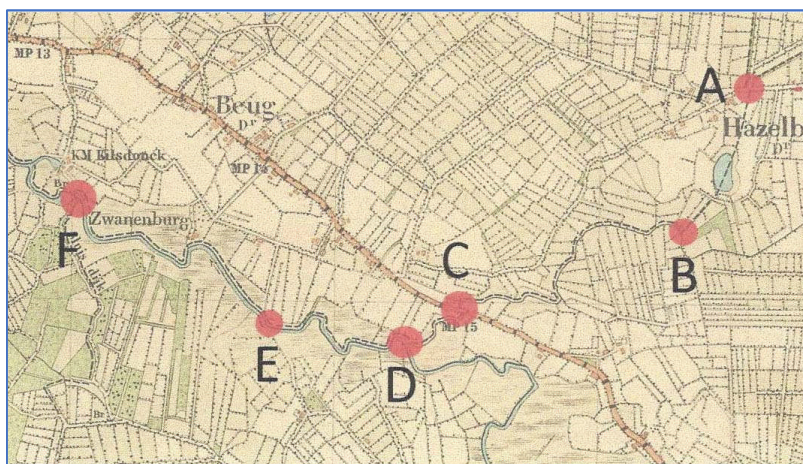
3. “de steket ad proximam lakebom”; Van het staketsel naar de dichtstbijzijnde laakboom (=grensboom)

4. “deinde per mediam Duerlar ad secundam lakeboom”. Vervolgens midden door Duerlaer naar de tweede laakboom.

5. “ab illa arbore per medium Hunoluesdunc”. Van die boom midden door Hunoluedunc. (een donk is een hogere plaats in een natte omgeving).

6. “deinde ad finem de Murslaghe, et ibi est eciam lakebom”. Vervolgens tot het einde van Murslaghe waar een laakboom staat (“laghe”= waterloop).

7. “post hec per ascensum Noue Beke usque ad locum molandini”. Na deze naar de monding van de Nieuw Beek (“Nova Beke”) tot aan de plaats van de molen.(punt E op de kaart)

Op de kadasterkaart van 1832 staat de grens tussen Veghel en Dinther getekend (A t/m F).

⁶ Dr. G.M. van der Velden O.Praem, De gemeent of gemeint van Heeswijk in de veertiende eeuw, De Wojstap-Kroniek, Heemkundekring de Wojstap Heeswijk-Dinther, 1995-2, blz. 3.

⁷ N.L. van Dinther, 2014, blz. 56-57. Martien van Asseldonk, 25 september 2014 ; De grens van de gemeint van Veghel met Dinther, www.oudzijaart.nl. Zie ook het boek van Martien van Asseldonk: Veghel een goet ende vet Dorp, Het ontstaan van Veghel, de ontwikkeling van landschap en samenleving, 600-1810. Nieuwe instrumenten voor de historische geografie. Uitgave Pictures Publischers, Woudrichem, z.j., hoofdstuk 8, blz. 160-163.

⁸ Van Dinther, 2014, blz. 56 met verwijzing naar de noten 102 en 103.

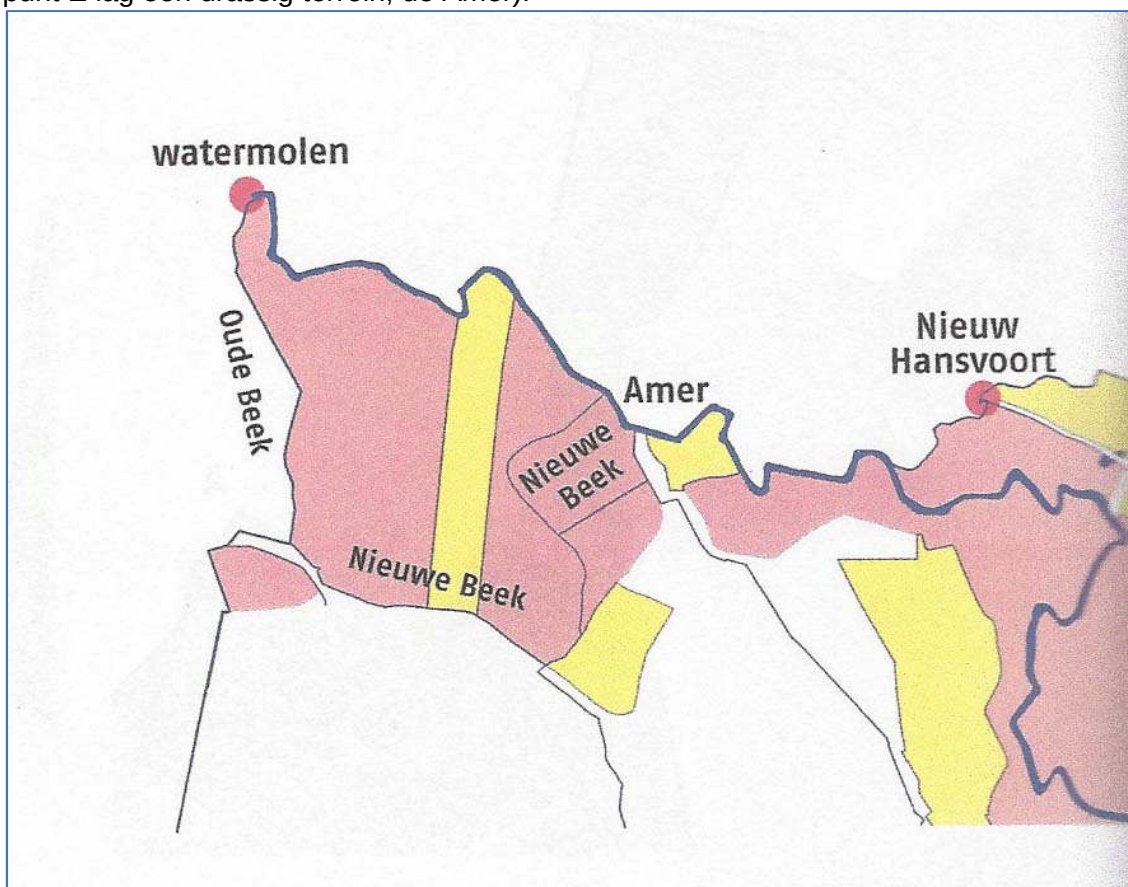
De grens hoeft niet helemaal gelijk te zijn aan die van 1233.

“Het is onduidelijk of met Haseleberg het gehucht of een terreinverhoging met die naam bedoeld wordt. Ten zuiden van het (latere) gehucht lagen een paar terreinverhogingen, mogelijk was een van deze bulten, of de twee samen, de oorspronkelijke Haselberg. De grens van de gemeint van DInther ging bij punt A rechtdoor over een van deze bulten met een flauwe bocht naar de Beekgraaf (punt B). De grens volgde verder de Beekgraaf naar de Hansvoort (punt C). Er is niets op tegen om dit stuk van de grens van de kadasterkaart van 1832 gelijk te stellen aan die genoemd in de brief van 1233.

Tussen de Hansvoort en de Aa zijn de grenspunten: een staketsel => een grensboom => een andere grensboom => over een donk naar een waterloop of laak. Dit betekent dat de grens van de gemeint vanaf de Hansvoort niet verder de Beekgraaf volgde, maar een eind over land ging om pas verderop bij de monding van een waterloop de Aa te gaan volgen. Het staketsel zal een slagboom geweest zijn die bij de voort op de grens de weg afsloot. De twee grensbomen kort na elkaar wijzen op een grens die enigszins tussen percelen door zigzagde naar een donk en dan een waterloop. Vanaf de waterloop werd de Aa verder gevolgd naar de monding van de Nieuwe Beek en dan tot aan de Kilsdonkse watermolen.⁹

De Nieuwe Beek kennen we ook van de grens van de gemeint tussen de Aa en Eerde: van de Oude Beek naar de Nieuwe Beek naar Eerde. De Nieuwe Beek werd vermoedelijk in de twaalfde eeuw gegraven aan de zuidgrens van in die eeuw uitgegeven percelen om de afwatering te verbeteren.

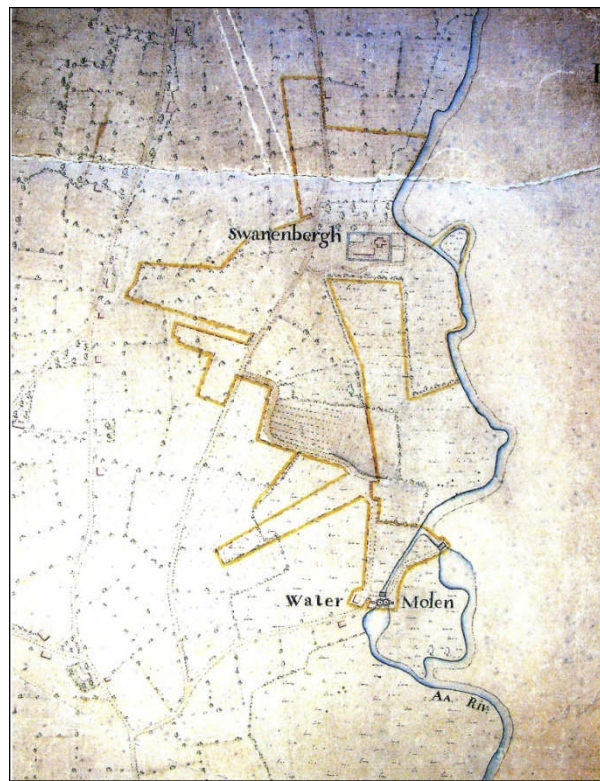
De grens liep van punt C (Hansvoort) naar een stakestel en dan naar twee grensbomen om verderop via de donk tussen punt D en punt E naar een kleine waterloop ten noorden van de Aa te lopen en vanaf daar naar de monding van de Nieuwe beek in punt E (de Murslaghe die bij punt E komende vanaf het zuiden in de Aa uitmondde. 'Mur-' wijst op drassige grond en bij punt E lag een drassig terrein, de Amer).

⁹ Martien van Asseldonk; De Kilsdonkse watermolen www.oudzijtaart.nl, 2014.

8.” De isto loco usque ad Radenputthe; van deze plaats (de watermolen van Kilsdonk) tot de Radenputthe.

Het traject loopt over en langs de Aa door het brede dalgebied stroomafwaarts de grens met Veghel tot aan die met Schijndel volgend er wordt nog twee maal een lakenboom gepasseerd. Vanaf de Kilsdonkse molen liep de “Oude Beke” naar de Zuid-Willemsvaart en aan de overzijde van de Zuid-Willemsvaart ging ze in de richting Eerde. Hier schijnt die loop ooit verlegd te zijn, vandaar de “Nieuw Beke”. De weg wordt vervolgd vanaf de molen (op de grens van Dinther-Veghel-Schijndel) tot de waterput van Rædin (Radenputthe).¹⁰

Details kaart Joan Camp 1754 (foto's Jan van der Leest)

¹⁰ Van Dinther, 2014, blz.56-57.

Kilsdonkse watermolen

Opgelost moet nu worden waar het toponiem “Radenputthe”¹¹ (put van Rædin) zou kunnen liggen. In de Germaanse eigenaam Rædin herkennen we een man van aanzien, de elite, die zijn naam gaf aan een put waarvan de ligging in een nederzetting heeft gelegen die nog in 1233 herkent wordt. Deze nederzetting zal van hoge ouderdom zijn mogelijk uit de Vroege Middeleeuwen. Indien we de rivier de Aa vanaf de Kilsdonksemolen in westelijke richting blijven volgen komen we uit bij zo’n vroege nederzetting. Deze nederzetting lag iets ten Oosten van de ridderhof Ten Bogaerde¹² (in 1301 liggend in Meerwijk), rechts van nr. 5 op de kaart, in de bocht van de Boterweg en tegen de Aa aan gelegen.¹³ Bij de archeologische begeleiding van de aanleg van de ontsluitingsweg Retsel/kanaalweg, huidige Hulsakker, werd in het traject een waterput uit de tweede helft van de 13^e t/m de eerste helft van de 14^e eeuw aangetroffen het gevonden aardewerk lijkt te domineren uit de 12^e-13^e eeuw. Ten oosten van het plangebied lag een vindplaats uit de Vroege Middeleeuwen (AMK 5165). Hier worden archeologische bewoningsresten verwacht vanaf de Vroege Middeleeuwen C t/m de Late Middeleeuwen (725 t/m 1500). Gevonden werden scherven van een bolpot, Dorestad Will A-E; laat Mayen/bolpot daterend uit de Vroege Middeleeuwen 725-900.¹⁴

Het is zeer aannemelijk dat op het grondgebied van Schijndel en evenwijdig aan de Aa vanouds een weg liep.

Op 2 november 1701 vond het volgende plaats:

Drossaard en schepenen van Dinter, bezochten samen met de Heer en Mr. Jacob van der Houven, Heer van Heeswijk en Dinther, de reviere de Aa, over de huysinge van Avesteijn ende aldaer comende troffen zij de Heer Willem Graham aan staande voor dit huis op de reviere d'Aa met een degen en een snaphaen terwijl hij zei tegen gemelde Heer van Heeswijk en Dinter, die op de gemeene wech van Schijndel stond andere zijde van d'Aa met

¹¹ Maurits Gysseling; Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland, deel II, 1960, blz.821

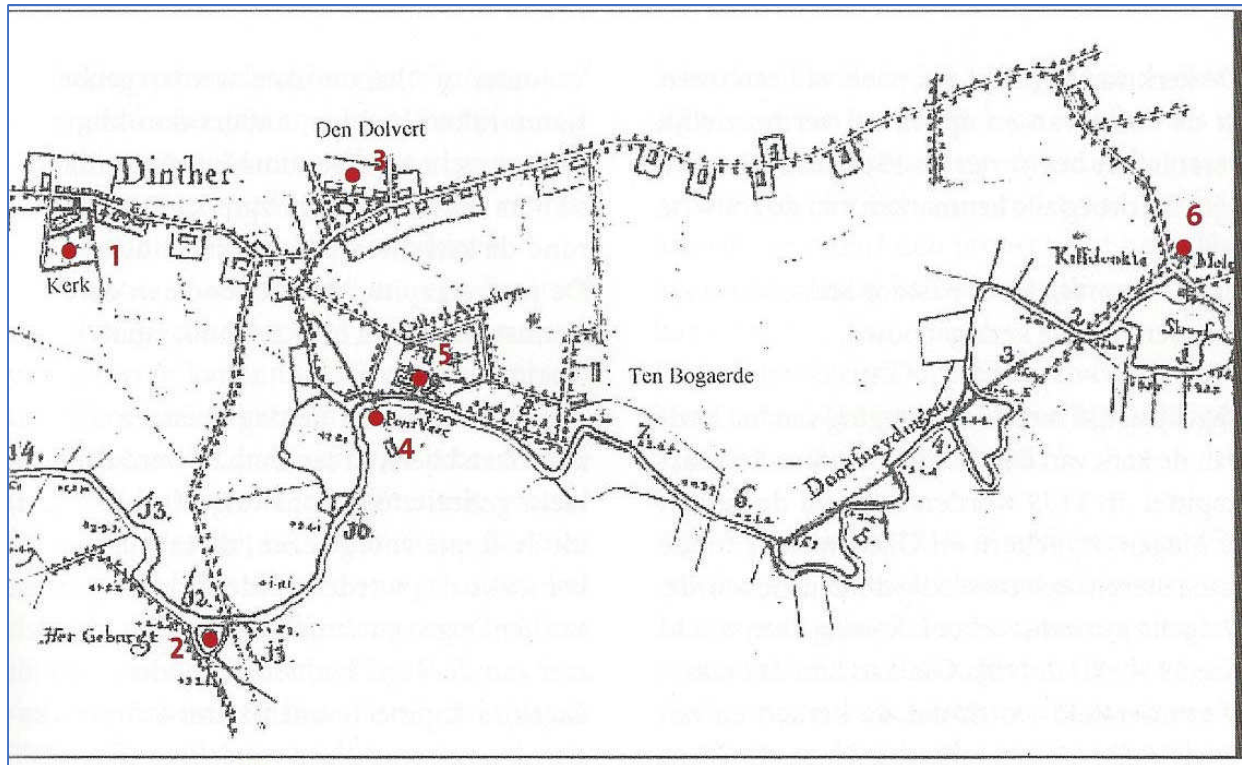
¹² Archisnummer 50364

¹³ Archisnummer 14015, archeologisch monument nr. 5165. Van Dinther2014, kaart op blz.21, huidige terrein Verkuijlen Holding B.V.

¹⁴ RAAP-Notitie 4812, Plangebied Ontsluitingsweg Heeswijk-Dinther Zuid.2014; RAAP-rapport 3280, Plangebied Ontsluitingsweg Heeswijk-Dinther Zuid, 2017.

alleen een degen: Hontsvot wat doet gij op mijn landt. Toen de gemelde Heer vroeg tegen wien seght gij dat, legde Grahame op hem aan. Van der Hoeven zei toen: "Schurck schiet maer toe" etc.¹⁵

Uit dit stuk blijkt dat Aa in die tijd weer de grensrivier was tussen Dinther en Schijndel en dat er aan de kant van Schijndel "een gemeene wech" liep. De grens tussen Dinther en Schijndel wisselde nog al eens in de loop der tijden. Avestein lag ten Westen van het boven beschreven gebied (zie onderstaand kaartje).

Detail kaart figuratief door H. Verhees.¹⁶

1. Kerk van Dinther, 2. Het Geburgt (Ter Borch), 3. Den Dolvert, 4. Pontveer, 5. Kasteel Avensteyn, 6. Kildonkse molen.

9. de Radenputthe super Scinlre mere.

Over het hier vermelde "super" Scinlre mere zijn veel pennen in beweging gebracht. Allereerst zal nu stil gestaan worden hoe met het begrip "super" omgegaan kan worden. In de oorkonde wordt dit woord een enkele maal gehanteerd bij een aanduiding van de ligging van een toponiem.

Niermeyer beschrijft "super" als volgt: "près de" en "near", d.w.z. "nabij/vlakbij".¹⁷ In het Beknopt Latijns-Nederlands woordenboek wordt aan het woord "super" ook de betekenis gegeven van o.a. "meer landwaarts in dan...".¹⁸ Hetgeen hier dan geïnterpreteerd kan worden: vanaf Radenputthe tot "vlakbij meer landinwaarts dan" Scinlre mere". Over het begrip Scinlre = Schijndel is consensus, zodat nu verklaart moet worden wat hier "mere" betekent.

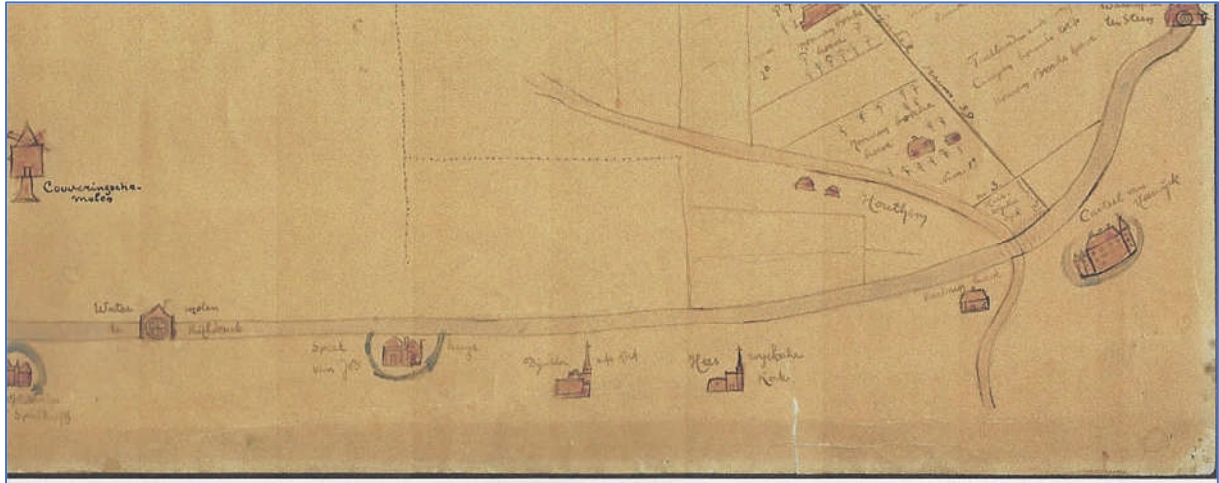
¹⁵ BHIC, RA Dinther R 47 fol 56vo.

¹⁶ NA Collectie Hingman inv. nr. 805 (met aanvullingen vD)

¹⁷ J.F. Niermeyer; Mediae Latinitatis Lexicon Minus., Leiden, Brill, 1976, blz. 1004.

¹⁸ Dr. Fred. Muller/dr. E.H. Renkema; Beknopt Latijns-Nederlands Woordenboek; Wolter-Nordhoff, Groningen, blz.900.

Volgens J. Verdam wordt aan “mere” de betekenis gegeven van: Grenspaal, grens, en Meer, zee.¹⁹ Het lijkt alleszins redelijk nu te kunnen lezen: “vanaf Radenputthe meer landinwaarts tot vlakbij de Grenspaal/grens van Schijndel. Met de grens meer landinwaarts van Schijndel kan mogelijk een waterloop bedoeld zijn. Bekend is een waterloop die later de “Biezenloop”²⁰, in het Wijboschbroek gelegen, genoemd werd een waterloop die vlak onder Dinther, even ten Oosten bij de huidige Steeg in de Aa uitmondde. Bezien we het bovenstaande kaartje dan zien we vanaf de gemelde plaats waar de Radenputthe gelegen kan hebben een grote bocht in de rivier de Aa. De oever van de Aa wordt dan overgestoken dieper het gebied van Schijndel in waarbij de bocht wordt afgesneden, dan de grens aangevend tussen Dinther en Schijndel naar het volgende “merkpunt”.

Detail “Caerte van Middelrode”., watermolen ter Steen rechts boven.

“Het is hier de plaats een excursie te maken:

Hoe “Scinlre Mere” te verklaren hebben, zoals gezegd, heel wat pennen in beweging gebracht met velerlei uitleg. Gysseling geeft als vertaling: “Waterplas (het meer) van de bewoners van Schijndel”. De Vries geeft een reconstructie tot het oudfrankisch “Skinalauhawaria mari = meer van bewoners van het glanzende bosje.”²¹

“Het is verleidelijk om dit “Schijndels meer” te zoeken in het Wijbosche broek, dat in die tijd nog een waterrijk gebied was. Meer waarschijnlijk is echter, dat met Scinlre mere een Schijndelse beek bedoeld is, die bij de oude watermolen ten Steen onder Middelrode uitmondde in de Aa. Deze beek wordt nog op het einde van de 18^e vermeld als Meer”.²² Aldus Heesters, waarom het Wijbosche broek dan niet, blijft onbesproken. Afgaan op een 18^e eeuwse mededeling van een Meer is niet steekhoudend, bedenk daarbij dat bij het bovenstaande gesproken is over het ridderhof Ten Bogaerde dat volgens een oorkonde van 1301 lag in “Meerwijk”. “De suggestie van een zeer oude grensbeek richting Middelrode is aannemelijk en dan komt de oude Kwalbeek in aanmerking” is een andere genoemde optie.²³ Op de “Caerte van Middelrode van de brug naar Schijndel” ligt de Watermolen Ter Steen ver voorbij de “Nonnenbosche Hoeve” en het kasteel van Heeswijk en geen “begraafplaats” in de buurt zodat het niet erg waarschijnlijk is dat daar het Scinlre Mere gezocht moet worden. De Kwalbeek is een grensriviertje en vormde de grens tussen Berlicum enerzijds en Den Dungen en Schijndel anderzijds en lijkt mij ook door de verre

¹⁹ J. Verdam; Middelnederlandsch Handwoordenboek, 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, blz. 352

²⁰ Wikipedia “Biezenloop”.

²¹ Henk Beijers, eindredactie: Het Schijndelse landschap, Cultuurhistorische notities rond bodemarchief, landschapsontwikkelingen en historische perceelsnamen. Schijndel 2003, blz. 39. Gysseling II, blz. 897.

²² Pater Wiro Heesters, Schijndel, Historische verkenningen, Stichting Brabants Heem in samenwerking met het gemeentebestuur van Schijndel, Waalre 1984, blz. 23.

²³ Beijers blz. 291-292.

ligging van het grensgebied met Heeswijk niet in aanmerking te komen. De nadruk in het voorgaande ligt vooral in de verklaring van het woord “Mere” dat dan uitgelegd wordt als een waterloop.

Zoals voorgaand betoogt is door Verdam aan het woord “Mere” de betekenis van “Grenspaal, grens en Meer” gegeven en is er in dit opstel er voor gekozen “mere” te verklaren als “grenspaal/grens.”

In de beschrijving van een historische wandeling te Schijndel in het Groene Woud wordt gesproken over “Toponiemenbanken”. Deze banken die in de route zijn geplaatst geven een bepaalde toponiem aan. Zo staat er over “Scinlre Mere” het volgende:” Deze veldnaam komt voor in een perkament geschreven oorkonde uit 1233. In die oorkonde staat ‘ad Radenputthe super Scinlre mere’. Hiermee is bedoeld een molenrad en de daarbij gelegen molenwiel als grenspunt van het Schijndelse territorium. Dat kan geen andere grensaanduiding zijn dan die van de Kilsdonkse molen”.

In de voorgaande suggestie van Scinlre mere is sprake van een grenspunt, echter dat met Radenputthe een wiel bij de Kilsdonkse molen bedoeld zou zijn is betwistbaar. Volgens Verdam is “raden” een werkwoord en betekent op een rad leggen, radbraken.²⁴ Radenputthe is dan geen molenrad maar “de put van Rædin”. Wel correct lijkt de verklaring “Grenspunt” Indien echter “raden” een meervoudsvorm zou kunnen zijn voor “raderen” dan is deze optie ook een verklaring te meer daar de Kilsdonkse molen gelegen is op de grens tussen Veghel, Schijndel en Dinther.

10. deinde usque ad Watherputte juxta cimiterium; vandaar naar de waterput bij de begraafplaats. Overgestoken werd dan naar het later als “Kerckvelt” bekendstaande gebied. Het Kerckvelt is vanouds een “tiendgebied” waartoe ook percelen die onder Schijndel lagen en die dus tot de parochie Dinther behoorden.²⁵

Aansluitend aan de andere zijde van Aa in de grote bocht, lag een gebied bekend als “de Laverdonc” Dit gebied behoorde vanouds tot het gebied van de Heren van Dinther en dus tot hun jurisdictie. Ca. 1312: Dirck, zoon van Cole van Dinther, houdt van de hertog “de Lancdonc” gelegen te **Dinther** etc.²⁶

De vraag is nu waar lag de waterput bij de begraafplaats. Allereest dient aandacht gegeven worden aan “de begraafplaats” en wat hieronder verstaan kan worden. De begrafenisrituelen veranderde in de loop der eeuwen. In de Late IJzertijd (250-50vCr.) en de Romeinse tijd (50vChr.-4^e eeuw) werden de overledenen gecremeerd en de crematieresten bijgezet in een grafveld bestaande uit lage ronde of vierkante opgeworpen heuvels. Een voorbeeld is het aangetroffen grafveld uit die periode op het Retsel.²⁷ In de Vroege Middeleeuwen (4^e eeuw-900 nChr.) veranderde de grafcultuur en ging men over van crematie-naar inhumatiegraven. In het einde van de Merovingische tijd (575-715 nChr.) werden inhumatiegraven in rijen dicht tegen elkaar aangelegd, Oost-West georiënteerd, waarbij men uitgaat dat dit onder invloed van het Christendom is gebeurd. Onder die zelfde Christelijke invloed werden de doden dicht bij de kerk (kerkhof) of in de kerk begraven. Het is bekend dat reeds in 1139 een kerk te Dinther aanwezig was die aan het Sint-Servaaskerk te Maastricht was opgedragen.²⁸ Waar nu de ligging van deze eerste kerk te vinden. Het is bekend dat het oudste gedeelte van

²⁴ Verdam, blz, 483.

²⁵ Jan van der Leest; De tienden van Dinther (deel 1) in de Wojstap jg. 20 nr. 3, sept 2000. Blz. 17-26.

²⁶ L. Galesloot; Le livre des feudataires de Jean III, duc de Brabant Bruxelles, 1865, blz. 255. Dit boek is gebaseerd op het oudst bewaard gebleven leenboek van de hertog van Brabant bekend als het “Casselboek” of “Oude Boke”. Dit leenboek werd samengesteld aan de hand van oudere optekeningen van beleningen aanvangende ca. 1312. Het is dus niet uitgesloten dat de vader van Dirck, Cole “Nicolaus” van Dinther al eerder, dus vóór 1312 met dit gebied beleend werd.

²⁷ Tijmen Moesker; Archeologisch onderzoek op bedrijventerrein Heeswijk-Dinther Retsel. Een grafveld uit de IJzertijd-Romeinse tijd; nederzettingssporen uit de IJzertijd en sporen van landinrichting uit de Late-Middeleeuwen en Nieuwe tijd. AAC Projectenbureau/Diachron publicatie 54, Amsterdam 2012.

²⁸ OBNB I.1 nr. 42.

Dinther te vinden was op “den Dolvert”.²⁹ De huidige kerk van Dinther ligt daarvan een behoorlijke afstand vandaan. Zou de eerste kerk dan gelegen kunnen hebben in de nabijheid van Den Dolvert? Archeologisch onderzoek in en nabij de huidige Grote kerk van Dinther kan mogelijk uitsluitsel geven. Bezien we nu echter de grensbeschrijving zoals boven aangegeven dal lijkt het voor de hand te liggen de begraafplaats in buurt van Den Dolvert of de huidige kerk te zoeken. Een woonkern als Den Dolvert zal over een waterput hebben kunnen beschikken, die dan hier lag in de nabijheid van de begraafplaats. Tussen de grote kerk van Dinther en de Dolvert ligt een weg, zoals aangegeven op de kaarten van Camp en Verhees , de huidige Aabrugstraat die naar het Zuiden uitkomt op de Aa langs de hoeve op d' Aa en iets ten oosten van Ter Borch. De grensbeschrijving zal hiervandaan de loop van de Aa zijn blijven volgen.

Detail kaart 1754 Joan Camp (aanv. vD)

Een waterput is van belang bij een nederzetting, in het Kerckvelt vinden we zo'n nederzetting in de nabijheid van de latere Hoeve op d'Aa. De bovenstaande kaart laat bij deze hoeve een meander c.q. een uitloop van de rivier de Aa zien. Op deze locatie zijn vondsten gedaan uit de Vroege Middeleeuwen en Karolingische tijd (450-800 nChr.)³⁰, tevens werd gevonden een armband uit de Late IJzertijd-Vroeg Romeinse tijd (250vChr.-70 nChr.) De vondsten duiden op een lange traditie van vestiging op deze plaats. Wellicht werden de bewoners uit deze nederzetting vlak bij deze nederzetting begraven en wordt de boven aangehaalde

²⁹ Jan van Gemert; Den Dolvert of De Plaetse. In: De Wojstap 1987-4 jg. 7, blz. 3-7. Jan van der Leest; Den Dolvert, het oudste centrum van Dinther, in: Heemkundige parels uit Heeswijk-Dinther-Loosbroek, Heemkundekring de Wojstap, Heeswijk-Dinther 2005.

³⁰ Archisnr. 404673

“begraafplaats” hiermee bedoeld. Oudere begraafplaatsen kregen in latere tijd nog steeds veel respect van de latere bewoners.

Op de vraag ligt de begraafplaats dan wellicht bij de kerk van Heeswijk of Schijndel, kan met neen beantwoord worden. De kerk van Heeswijk is van oudere datum waarvan men in 1259 met de bouw begon, de Sint-Servatius kerk van Schijndel is een dochterkerk van die van Dinther en dateert van nog een latere datum. De op de bovenstaande kaart aangegeven Roomse kerk is een schuurkerk, een omgebouwde boerderij aan de Eijkenhoek uit 1682.

11. de illo loco usque ad domistacium Dypbergis; van die plaats naar het landgoed Dypbergis.

Nogmaals een excursie:

“Op basis van de verklaringen waar het Scinlre mere gezocht moest worden, hebben de auteurs, bovenstaand genoemd, gemeend deze te moeten vinden op de grens van Middelrode, Schijndel en Heeswijk. Op basis van deze veronderstelling werd het toponiem “Dypbergis” toegewezen aan “de Nonnenboschehoeve”.³¹

Gerlach Cnode alias Gerlach van 's-Hertogenbosch was een zoon van Wellen Cnode³² en verwant met het geslacht van Horne, neef of kleinzoon van Willem, heer van Horne en Altena³³. Hij had een zuster Hillen Wellen Cnode gehuwd met Rover van Aenschot van Rode. Gerlach was schepen van 's-Hertogenbosch in o.a. 1281 en in 1318 seneschalk van Limburg.³⁴ Hij zal overleden zijn na 12 oktober 1320, op die datum sloot Gerlach van den Bosch, ridder, samen met zijn zoon Willem en Emond en Dirk zonen van wijlen Rover aan de ene zijde en de gebroeders Jan Dicbier, Engelbrecht Luding en Wouter Bexken een overeenkomst om aan al hun geschillen een einde te maken. De door de hertog van Brabant hierover gegeven oorkonde blijft geheel van kracht.³⁵

*Op 15 september 1281 geeft Jan van Hildeberge, rentmeester van Brabant Gerlach Cnode poorter van 's-Hertogenbosch, voor 3 schellingen leuens enige stukken land onder Hijnen, Rosmalen en Heeswijk, alsmede een erf in Veghel in erfpacht. “item unum frustum terre situm iuxta aggerem versus Hezewyck prope pratum Wolteri dicti de Myddelrode”. Idem **een stuk land** gelegen naast de dijk in de richting van Heeswijk bij de weide van Wouter gezegd van Middelrode”.³⁶ Op 6 januari 1304 oorkondt Jan II, hertog van Brabant dat hij aan Gerlach van 's-Hertogenbosch, ridder, voor de hoevenaars op diens goederen o.a. te Berlicum en Middelrode, vrijdom heeft verleend van beden, heervaart en andere diensten. “in duobus mansis suis et bonis dictis **die Hauthart** prope Middelrode sitis” “in twee hoeven van hem in het goed genaamd die Hauthart nabij Middelrode”.³⁷*

In 1305 ontstaat er een twist tussen de investiet (pastoor) van Berlicum en die van Schijndel over de grenzen van hun parochies. Scheidsrechters hebben in dit geschil bepaald dat: de hoeve van heer Gerlacus bij de brug van Middelrode voor 2/3 gaat naar Berlicum, en voor 1/3 met de opstallen naar Schijndel; dat er een grenspaal wordt geplaatst, waarbij het gebied links van de grenslijn in de richting van de kerk van “Gestele (Sint-Michielsgestel) tot Heswikerdic” bij Schijndel zal behoren, en wat rechts van deze lijn ligt, zal behoren bij Berlicum. (dit is dus beide gezien vanuit het noordoosten b.v. vanuit Heeswijk).³⁸

³¹ Zie onderstaande kaart overgenomen uit: Pater Wiro Heesters; Schijndel Historische verkenningen blz. 56.

³² OBNB I.2 nr. 702, dd. 10-2-1306.

³³ Drs. T. Klaversma, De Hornes 1296-1345.

³⁴ OBNB I.1, nr. 372 dd. 26 mei 1281. Galesloot blz. 251.

³⁵ Martin W, J, de Bruijn, Cnodingen en Dicbieren etc. deel II, Het geslacht Dicbier, bijlage 1, en OBNB I.

³⁶ OBNB I 2, nr. 378. Mr. J.A.M. Hoekx, archief van het klooster der Rijke Claren te 's-Hertogenbosch 1335-1668, 1965, no. 1

³⁷ OBNB I.2 nr. 660.

³⁸ OBNB I.2 nr. 684, 685. H van Bavel O.Praem. regestenboek van het archief van de Abdij van Berne, 1134-1400, Heeswijk 1984 nrs.116 en 117.

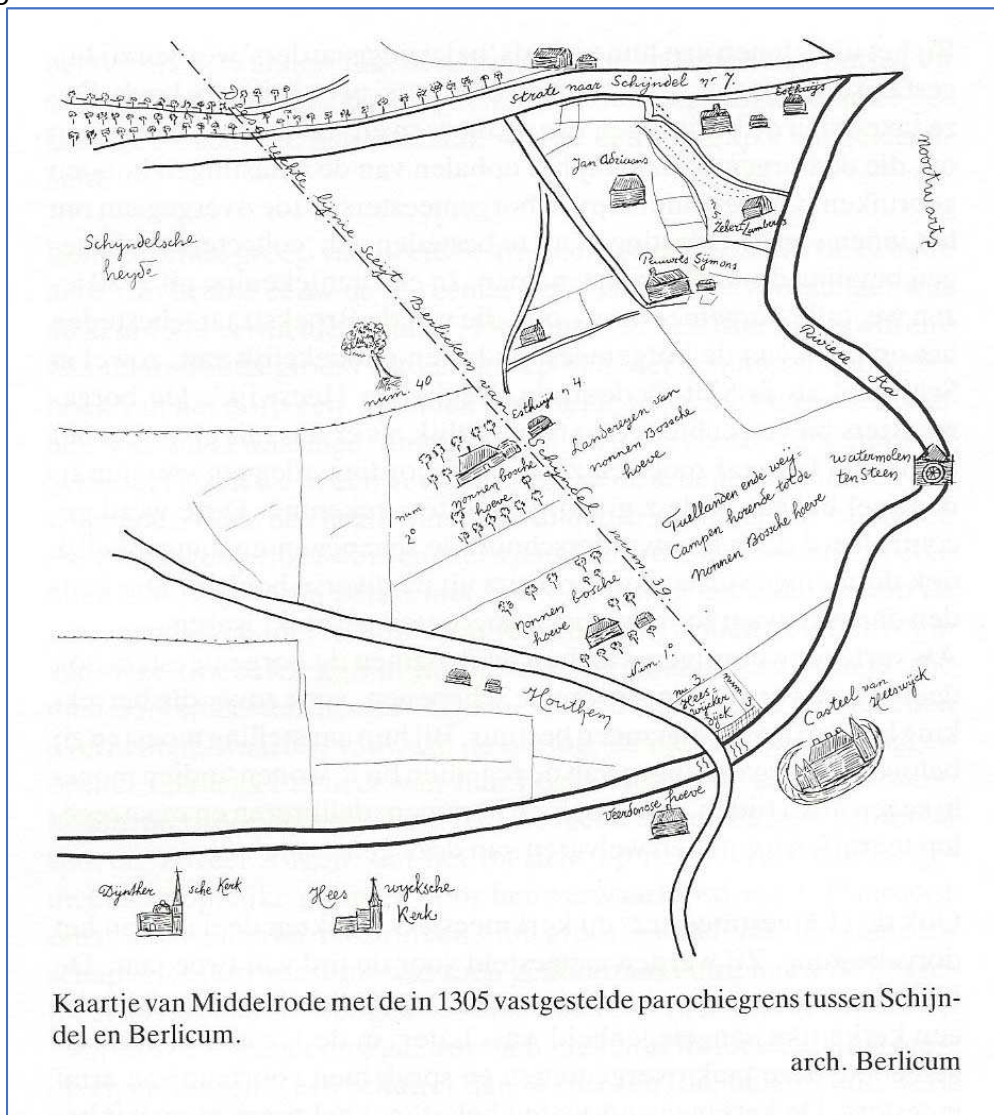
Op 28 augustus 1335 maakt Willem de Busco(zoon van Gerlach van 's-Hertogenbosch), heer van Erpe, ridder, en Elizabeth, diens echtgenote hun testament op. Tot de stichting van het klooster en convent van St. Clara te 's-Hertogenbosch, legateert hij:

Al zijn goederen "in die Hautert" nl. 2 goederen in de parochie van Scindel met toebehoren en een kamp land van 80 bunder; al zijn wouden "elswas" genoemd, gelegen in de gemeenschappelijke grond van de parochie van Scindel op de plaats Yerde; al zijn goederen daar "Overbeke" genoemd, behoudens vruchtgebruik van Johannes de Beke en Margrita, diens vrouw. etc.³⁹

Hierna wordt het goed op de Hautert, dat in 1281 omschreven staat als "een stuk land" de "Nonnenboschehoeve" genoemd.

Die yerste hoeve indie Hautert, inde parochie van Schijndel werd in 1516 verhuurt aan Jan Aert Maes alias Mabelen. Die andere hoeve indie Hautert daer Arnt Lambrechts op woont (1522) naest den huysen van Heeswijck.⁴⁰

Aldus de beredenering dat de "Nonnenboschehoeve" identiek zou zijn met het "landgoed Dypbergis".

³⁹ Hoekx, 1965. Nr. 6. Mr. J.A.M. Hoekx, archief van het klooster der Rijke Claren te 's-Hertogenbosch 1335-1668, 1965, no. 6.

⁴⁰ B.W. van Schijndel; De acht hoeven van het klooster der Rijke Claren "Aen de Hinthamerstraet" te 's-Hertogenbosch. In: Brabantse Leeuw 1958 jg. 7 afl. 11 blz.158-159. SAB BP R 1378 fol. 459.

Tegenargumenten zijn:

1. Op basis van het toponiem, "Dypbergis betekent "berg in een moeras" terwijl "de Hautert" betekent hooggelegen gronden. Een duidelijke discrepantie tussen beide begrippen. Dypbergis komt dus als toponiem voor in 1233 terwijl de Hautert eerst voorkomt in 1304. Dypbergis is in 1233 een landgoed en indien het gelijk is aan "Ter Borch" dan reeds bestaand in de Vroege Middeleeuwen. De Hautert, nog niet met die naam, wordt eerst in 1281 genoemd als "een stuk land, gelegen naast de dijk in de richting van Heeswijk". Op dat land zijn in de loop der tijd twee hoeven ontstaan.

N.B.: In de index van het OBNB staat bij de Hautert zie Houtert hetgeen zou betekenen dat beide toponiemen identiek zijn. Hautert betekent echter "hooggelegen gronden" terwijl Houtert betekend "bosrijk gebied".

2. Gezien de beschrijving van het goed de Hautert in de loop der tijd lag dit gebied niet in de jurisdictie van de Heren van Heeswijk. Men mag er vanuit gaan dat beschrijving van de grenspunten binnen de jurisdictie liggen van de Heren Van Dinther en Heeswijk, daar hebben zij wat te zeggen en kunnen zij bepaalde rechten verlenen aan de bewoners van het gebied zoals b.v. het recht van de houtkap, etc.

3. De duidelijke grensbeschrijving tussen Schijndel, Berlicum en Heeswijk blijkt ook uit het bijgevoegde bovenstaande kaartje, waarop ook Middelrode wordt aangegeven. Afgebeeld staat de Nonnenbosche hoeve liggend in het gebied van Schijndel (links boven), terwijl het kleine stukje afgebeelde Heeswijkerdijk duidelijk het punt aangeeft van het samenkomen van die drie gebieden, en parochiegrenzen, Schijndel, Berlicum (rechts boven) en Heeswijk iets daar onder. De Heeswijkerdijk liep vanaf het westen van het dorp Heeswijk naar Berlicum en afgebeeld is het kleine stukje om te benadrukken waar de grenspunten lagen in het geschil over de grenzen van de parochies van Berlicum en Schijndel.

4. In pachtboeken van het klooster der Rijke Claren te 's-Hertogenbosch staat bv. zoals bovengemeld als eerste hoeve de Nonnenboschehoeve en daarna de hoeve die bij het regelen van het geschil over de parochiegrenzen lag in Berlicum en volgens de verhuur in 1522 "naest de huyse van Heeswijk."

5. Een cruciaal probleem is de juiste ligging van de grenspunten "Scinlre mere" naar de "waterput bij de begraafplaats" en vandaar naar "Dypbergis". Dat Scinlre mere gezocht zou moeten worden bij de watermolen Ter Steen of bij de Kwalbeek is bovenstaand reeds aangegeven als niet logisch, en dat men dan ver voorbij het punt van de Nonnenboschehoeve is geraakt.

Tot hier de beredenering, we vervolgen de grensbeschrijving"

Het toponiem "Dypbergis" (Germaans: Deupa berga) betekent: "een berg in een poel (moeras)".⁴¹ Deze plaatsaanduiding past voortreffelijk bij "Ter Borch", liggend op een donk in de rivier de Aa in een moerassige omgeving. In een archeologische vondstmelding wordt gezegd: een kunstmatige ophoging te dateren Vroege Middeleeuwen A (450-525 nChr), Late Middeleeuwen (1050-1500 nChr).⁴² Ter Borch was een leen van de leenkamer van "Ravenstein" oorspronkelijk van de Heren van Kuyc waarvan ook Albert van Dinther leenman was. Het daarbij liggend gebied van de Laverdonck was een leen van de hertog van Brabant.

12. de hoc loco (Dypbergis, per ascensum nemoris usque ad Hesewikerdich, sicut in medio Majo umbram dant arbores circa terciam diei horam; (hier wordt beschreven de route langs de Aa door het Wijboschebroek). van die plaats langs het bos tot de Heeswijkerdijk. (Dit was de naam die de weg van Berlicum naar Veghel in het westelijk deel van de gemeente Heeswijk droeg. De grens werd dus vervolgd langs de Aa in westelijke richting door het Wijbosche broek. Het Wijbosche broek was vroeger een gebied van moerasbossen en waaraan de buurtschap De Houterd haar naam ontlede, " zoals midden mei de bomen de

⁴¹ Gysseling 1, 1960, blz. 123,269, Verdam blz. 135.

⁴² Archisnr. 401246. De waarneming geeft verkeerde coördinaten, iets te ver naar het Noorden. .N.L. van Dinther, De Franken te Dinther. Onderzoek Vroege Middeleeuwen, 2019 blz. 14-16 op www.nicovandinther.nl, onder de knop Historisch Archief/Dossiers.

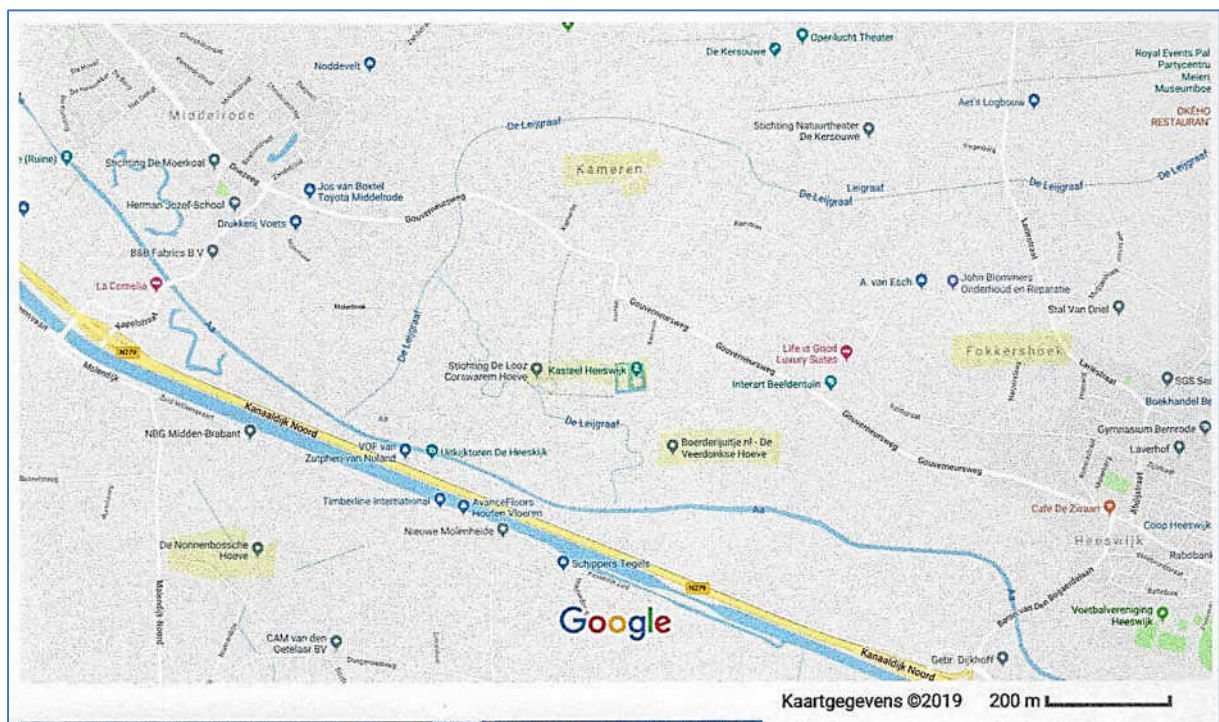
schaduw geven rond het derde uur van de dag”, hier volgde men een west-zuidwestelijke richting door het bos.)⁴³ De bewoners mochten “ultra Aa” hun hout kappen en hun varkens laten weiden en het verhaal aan het einde van de oorkonde van 1233 rept over een jacht op een wildzwijn waarbij twee bedienden bijna verdronken, mogelijk in de bossen in het Wijboschebroek.

13. de Heseeuikerdic usque ad Garuuindenrokche; van de Heeswijkerdijk tot Garwinder-roche.

Met deze toponiem kan mogelijk verstaan worden “het kasteel van Garwin”, de voorloper van het kasteel van Heeswijk.⁴⁴

14. deinde usque ad Helyoluesputhen; van daar naar Helyoluesputhen, de put van Haliwulf. Vanaf het kasteel van Garwin is een west-zuidwestelijke route gevolgd via de put van Haliwulf gaat het richting het Noorden naar de Ruberg.

Op 23 mei 1357 staat de Heer van Heeswijk (Jan Van Benthem), zijn gemeente te Heeswijk aan de bureu af tegen een jaarlijkse erftijns.⁴⁵ Volgt de beschrijving van begrenzing: Op den Gruenen Wech, die gelegen is tusschen die twee kercken van Dinther ende van Hezewic; van dien Gruenen Wege totter Aa toe; die Aa lancs totten Leestwiele toe; van de Leestwiele totter Hantfortscher brugge toe, van der Hantfortscher bruggen totter Kamervoert toe; van der Kamervoert voert totten Eijcsken dat op Rubergh steet; etc.⁴⁶

Plattegrond Heeswijk

Uitgangspunt is de Groene Weg, deze weg bestaat niet meer, waar een pad zuidwaarts naar de rivier de Aa ging. Vermoedelijk liep dit pad op de plaats waar nu het eerste deel van Droevendaal langs de sportvelden ligt tot aan de bocht in oostelijke richting. Aan de Aa

⁴³ De beschrijving mede gebaseerd op de vertaling van Dr. M.H.M. Spierings en haar toevoegingen.

⁴⁴ Van Dinther, 2014, blz.57-58.

⁴⁵ Dr. D. Th. Enklaar; Gemeene gronden in Noord-Brabant in de Middeleeuwen, Kemink en Zoon N.V.-Over de dom- Utrecht, 1941, blz.107-111.

⁴⁶ Enklaar, 1941, blz. 108.

aangekomen, (iets westelijk van Ter Borch), ging de grenslijn in Westelijke richting verder langs de rivier eerst tot de “Leest- wiele” en ging verder naar de “Hantfortscher” brug. Deze brug moet gezocht worden over de Leigraaf, die in de Aa uitmondt. Hantfort duidt op een doorwaadbare plaats waar dan later een brug is aangelegd. Het woord wiel doet denken aan een met water gevuld groot gat in de bodem, dat door een dijkdoorbraak is ontstaan. Leest in de betekenis van voet zou kunnen wijzen op de vorm van dit wiel. (Beide genoemde toponiemen bestaan niet in 1233 en zullen dus resp. zijn ontstaan c.q gebouwd na die tijd. Ook de Nonnenboschehoeve, die dan reeds bestaat (1335), wordt niet genoemd.)

Vanaf de Hantfortscher brug gaat het verder naar “Kamervoert”, (in noordelijke richting). Hierbij moet gedacht worden aan de tegenwoordige naam Kameren ten noorden van het kasteel van Heeswijk. Wellicht moet op deze locatie de put van Haliwulf genoemd in 1233 gezocht worden. Verder gaand belandde men dan op de “Rubergh”, waar een eik stond als duidelijke “paelstede”. De Ruberg wordt geïdentificeerd met wat men nu de Galgenberg noemt.⁴⁷

In vervolg op de bovenstaande beschrijving vermeldde Jan van der Leest het navolgende: Er wordt gestart in 1357 bij de Groene weg tussen de kerken van Heeswijk en Dinther. Met deze Groene weg kan niets anders bedoeld zijn dan de tegenwoordige Balledonk(ten westen van de bocht in de Droevendaal), die begon bij de scheiding van Heeswijk en ook een honderdtal meters de grens vormde. Vanaf deze Groene weg liep volgens de eerste kadastrale kaart van 1832 een pad zuidwaarts, welk pad eveneens de grens was. Op het eind van dit pad liep de gemeentegrens in zuidelijke richting, totdat ze uiteindelijk bij de rivier de Aa belandde. Gaan we via de Aa in westelijke richting komen we na circa 1500 meter op het punt aan, waar de Aa in latere tijd in noordwestelijke richting een nieuwe bedding heeft gezocht. Dit kunnen we concluderen uit het feit dat de gronden tussen beide stromen tot de gemeente van Heeswijk behoren. Het stroompje dat in 1830 “de Oude Aa” heette en tevens de gemeentegrens was, stroomde zonder al te veel omwegen in meest westelijke richting. Tot aan de Leestwiel bleef het Heeswijks gebied. Deze plas moet dus op het grondgebied van Middelrode gelegen hebben. Vandaar ging het in noordelijke richting naar de Haffertsebrug, vandaar naar de “Kamervoert”, de voort (doorwaadbare plaats) in de Kameren en vandaar naar de “Ruberg”,⁴⁸

15. deinde super Ruberg; vandaar over de Ruberg

Op welke gronden “Ruberg” geïdentificeerd wordt met Galgenberg is niet duidelijk. Maar dat het in het zelfde gebied gezocht moet worden, staat als een paal boven water. Ook vandaag de dag vinden we hier nog restanten van wat eens de “Hezikse” bergen waren. Vermoedelijk lag de “Ruberg” op die plaats waar de gemeentegrens een duidelijke andere richting in boog. Dus ten westen van het openluchttheater “de Kersouwe”.⁴⁹

16. de Ruberg ad Wluesgruue; van de Ruberg naar Wolfsgroeven.

Wolfsgroeven een sloot of loop die nog in 1662 de zuidelijke grens vormde van het teuland op Kaathoven en kwam uit op de gemeentegrens.⁵⁰

17. de Wluesgruue usque ad medium Cranesblich; van de Wolfsgroeven tot het midden Cranesblich. Een blinkende oppervlakte.

18. de Cranesblich per medium Canle; vande Cranesblich midden naar de Canle.

Een kanaal of waterloop, mogelijk wordt hier de Leigraaf of een van de zijtakken bedoeld.

⁴⁷ Van der Velden 1995-2, blz. 8. Met toevoegingen tussen haken van mij.

⁴⁸ Jan van der Leest; Nogmaals de gemeynt van Heeswijk, in de Wojstap-Kroniek, 1995-2, blz. 12-13.

⁴⁹ Van der Leest, 1995-2, blz. 13.

⁵⁰ Idem.

19. de medio Canle usque ad medium Mulenstat; van het midden van de Canle tot het midden van Mulenstat.

Over de Leigraaf gaande komen we bij de Molenplaats, iets ten westen van de Zandkant liggend.

20. de medio Mulenstat per ascensum aggeris usque ad Ricwinesgrauen; van het midden van de Mulenstat langs de dijk tot aan Ricwinisgrave.

Van de Mulenstat buigen we af naar de dijk van de gracht of sloot van Ricwinus, wellicht het huidige "Rukven".

21. de Ricuinesgrauen usque ad Berescampe; van Ricwinisgrave tot aan de Berescampe.

De grens volgend komen we bij de Berescampe, een modderig stuk land, in 1880 was de Berenkamp nog bekend tussen Kaathoven en Vinkel.

22. de Berescampe super Luzengraue; van de Berescampe over de Luzengrave.

Naar het oosten vervolgend komen we bij de Luzengrave, wellicht een loop, in de buurt van Loosbroek.

23. de Luzengraue usque ad Voskuilen; van Luzengrave tot aan Voskuilen.

Naar het zuiden van Luzengrave naar Voskuilen , in de buurt van Vorstenbosch?

24. de Voskullen usque ad Haseleberg; van Voskuilen tot aan Haseleberg.

Hier zijn we weer aangeland bij het begin van deze grensbeschrijving.⁵¹

⁵¹ Bij beschrijving van nr. 18 tot nr. 24, van Dinther, 2014, blz. 58-59, met verwijzing aldaar naar noot 110.

Topografische kaart 1851. De gemeentegrenzen zijn ingetekend.
De pijlen verwijzen naar de in de tekst genoemde toponiemen.